

UNELE CONSIDERAȚII PRIVIND CATEGORIA PERSOANEI ÎN ZONA PRONUMELUI ROMÂNESC

JUNGHINĂ Liuba, lector
(Universitatea de Stat "Alecu Russo", Bălți)

Pronumele dispune de un spectru foarte variat de forme gramaticale și valori semantice, spectru care se cuantifică datorită faptului că această parte de vorbire poate fi folosită, practic, în locul oricărui nume, anunțându-și astfel multe din „calitățile” cuvântului substituit.

În timp ce numele concretizează, determină, califică obiectul, pronumele, dimpotrivă, adesea îl voalează, îl generalizează, alteori chiar îi ambiguizează sensul.

Pronumele, de rînd cu alte părți de vorbire [Irimia, 114], inițiază în sistemul morfologic categoria persoanei, care-i este specifică: „se caracterizează printr-o categorie gramaticală specifică, p e r s o a n a , cu paradigmă completă însă numai la unele subclase de pronume” [ibidem]. Tradițional, se consideră că persoana este circumscrisă pronumelui personal propriu-zis [Găitănanu, 200] / obiectiv [Irimia, 116], pronumelui de reverință, pronumelui reflexiv, pronumelui de întărire/de identificare, pronumelui posesiv. Totuși la această categorie gramaticală, potrivit unor cercetători, poate fi raportat și pronumele demonstrativ [Dimitrescu, 488]. Stabilind relațiile dintre deicticele acesta/acela și persoanele la care se referă, se susține că, în mod obișnuit, pronumele demonstrative acesta/acela se raportează la „o persoană a III-a din imediata apropiere sau depărtare a vorbitorului” [ibidem]. În afară de aceasta, pronumele demonstrativ în discuție poate indica și pe cel care enunță, adică persoana I: Noi aceștia, ascultători și cumiți, am făcut ce ni s-a cerut sau Acela despre care am vorbit sînt eu [idem, 489]. Prin analogie, în sfera pronumelor în discuție poate fi înglobată și persoana a II-a. Acceptarea

acestei opinii ar putea justifica părerea potrivit căreia categoria persoanei este emergentă și altor părți de vorbire, cum ar fi, de exemplu, numeralul (Al treilea eram eu). În unele situații, uzul etalează anumite fluctuații categoriale. Din aceste considerente, credem că identificarea persoanei cu pronumele demonstrativ nu este pertinentă.

Pronumele personal, în gramaticile tradiționale, este definit ca „o clasă de secvențe morfematice care se decodează prin cunoașterea celor doi poli ai comunicării” [Manoliu Manea, 95] și a obiectului actului comunicativ. Eu este codul celui care, în actul comunicării, transmite mesajul, prima latură a actului comunicării. În opoziție, tu este codul celui care, în același act al comunicării, primește mesajul, cealaltă extremitate a acestui act.

Persoana I și a II-a se abat de la definiția pronumelui, potrivit căreia „pronumele este partea de vorbire care [...] ține locul unui substantiv” [Gramatica Academiei, 135], căci nu substituie nume. Realitatea la care se referă ele nu poate fi numită printr-un nume, nume care ulterior să poată fi înlocuit de eu și tu.

Eu dansez, dar Artistul dansez.

Tu citești, dar Elevul citește.

Deși eu și tu nu pot înlocui nume, ele (numele) pot fi reluate ca apoziții (Eu, Ionescu, am fost la voi; Nu mă așteptam la așa ceva de la tine, prietenul meu cel mai bun), ca nume predicative (Eu sînt prietenul tău; Tu ești colegul meu), ca vocative – la persoana a II-a (Pe tine te caut, Radule) pe lângă eu și tu. Prin urmare, eu și tu pot fi doar plasate în paralelă cu numele la care se referă.

Cînd se vorbește despre persoana a III-a a pronumelui personal, ea este raportată, de obicei, la nume. Această situație este posibilă la toate formele cazuale ale pronumelui personal. În toate situațiile este vorba însă de o substituie condiționată contextual, adică de o înlocuire/reluare a unui substantiv anterior.

Parțial, cele spuse despre eu și tu sînt valabile și pentru noi și voi. Și acestea din urmă se situează la cele două extremități ale comunicării, dar avînd specificul lor. Astfel, dacă pentru formele de persoana a treia se recunoaște unanim existența unei opoziții de număr, pentru celelalte se cere o analiză semantică din punctul de vedere al relațiilor eteroplane [Manoliu Manea, 163].

Tradițional, noi este considerat ca pluralul lui eu, iar voi ca mai mulți de tu. Dar dacă extindem aria de interpretare a acestor pronume, constatăm că noi și voi se referă la ansambluri care conțin în mod obligatoriu unul dintre cei doi poli ai comunicării. Aceștia nu epuizează însă tot-

deuna substanța/esența lor. Astfel, noi se poate referi la un ansamblu de emițători: Cine vrea să plece? – Noi. (răspuns dat în cor)

De cele mai multe ori însă ansamblul evocat conține, în afara unui emițător, și alte entități nonemitente, fie că este vorba de receptor, fie că ne referim la obiectul comunicării: Eu și tu ne plimbăm la aceleași ore; Ileana și cu mine locuim în același cartier, de aceea ne întâlnim adesea.

Voi se poate referi la un ansamblu de receptori: Ei, voi de acolo, veniți încoace!, dar, totodată, este emergent situațiilor de comunicare în care este prezent un ansamblu format dintr-un receptor și alte elemente care nu sînt nici receptori, nici emițători: Tu și Ileana vă întâlniți mereu.

Ca și în cazul relației dintre eu și tu, elementul care trimite la receptor, voi, poată să apară în contexte caracteristice celui care trimite la emițător (noi și voi ne plimbăm), în timp ce noi nu poate să apară în contextul caracteristic formei de persoana a V-a (voi vă plimbați, dar noi și voi vă plimbați).

Opoziția dintre eu și tu ne trimite exclusiv la polii comunicării, pe cînd noi și voi ne trimit la un ansamblu din care face parte în mod obligatoriu fie emițătorul, fie receptorul. Grupul [eu, tu] poate să apară în contextele grupului [noi, voi]: eu și tu ne plimbăm; tu și Ion vă plimbați, pe cînd [noi, voi] nu admite combinarea cu formele de singular ale verbului. Reieșind din cele expuse anterior, este impropriu să se interpreteze grupul noi și voi ca forme de plural ale pronumelor eu și tu.

Das Pronomen, wie das Verb, weht in das morphologisches System der Sprache die Kategorie des Person ein. Traditionell man meint dass die Person nur den Personalpronomen eigen ist. Im Artikel sind einige Fälle von Verhältnisse zu der Kategorie den Person zu ein Unpersonalpronomen geben.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Fl. Dimitrescu, Deixis și persoană //SCL, 1964, nr.3.
2. Șt. Găitănanu, Clasificarea flexionară a pronumelui în limba română // LR, 1994, nr.5-6.
3. Gramatica limbii române, vol. I., București, Editura Academiei Române, 1966.
4. D. Irimia, Gramatica limbii române, Iași, Editura Polirom, 1997.
5. M. Manoliu Manea, Sistemática substitutelor din româna contemporană standard, București, Editura 1968.